

Özge
Yıldız

AF!FE

MilliDüşünceMerkezi

Afife: Yanarak var olmanın tarihi

Özge Yıldız

Geçtiğimiz günlerde sahnelenen “Afife” oyununu izledim. Türk tiyatro tarihinde sembolik bir yere sahip Afife Jale’nin yaşamını odağına alan bu yapım, biyografik bir anlatının ötesine geçmeyi hedefliyor. Oyun, yalnızca bir dönemin sanat ortamını değil, kadınların kamu alanındaki var olma mücadelesini de tartışmaya açıyor. Salondan çıkarken geriye kalan ise sadece bir performans değerlendirmesi değil, tarihî bir yüzleşme duygusu oluyor.

“Afife” sadece bir tiyatro oyunu değil, sahnede yanan bir hafıza, bastırılmış bir tarihin bugüne düşen gölgesi gibi. Oyunun merkezinde Afife Jale’nin bireysel hikâyesi var gibi görünse de, anlatılan şey bir kadının var olma mücadelesinin çok ötesinde. Sahneye çıkmanın, görünmenin, ses olmanın bedeli. Ve bu bedelin, sadece geçmişte kalmadığı gerçeği.

Afife Jale, Osmanlı'nın son döneminde Müslüman kadınların sahneye çıkmasının yasak olduğu bir zamanda tiyatro yapmayı seçti. Darülbeydi'de, yani bugünkü İstanbul Şehir Tiyatroları'nın temellerinde eğitim aldı. 1919'da sahneye çıktığında yaptığı şey yalnızca bir rolü canlandırmak değil,

tarihî bir eşiği geçmekti. Ancak bu eşik, alkıştan çok baskı getirdi.

Çünkü o dönemde Müslüman kadınların sahneye çıkması hukuken ve idarî olarak yasaktı. Sahneye çıkan kadınlar çoğunlukla gayrimüslimdi. Müslüman bir kadının kamu alanında, üstelik tiyatro gibi görünür bir yerde yer alması "ahlâka aykırı" kabul ediliyor ve zabıta ile polis müdahalesine konu oluyordu. Afife'nin oynadığı temsiller basıldı, kimliği tespit edilmeye çalışıldı, sahneden indirildi. Bazen farklı isimlerle sahneye çıktı, bazen kulis kapılarından kaçırıldı. Afife'nin hikâyesi bu yüzden bir "ilk kadın oyuncu" romantizmi değil, sistematik dışlamanın, kamu alanından silinmek istenmenin ve yalnızlaştırılmanın hikâyesidir.

Sahnede Bir Kadın: Bedene Yazılan Politika

Oyunun en güçlü taraflarından biri, Afife'nin hikâyesini nostaljik bir biyografi olarak anlatmaması. Aksine, onun bedenini bir mücadele alanı olarak konumlandırması. Kadının sahnede olması meselesi, sadece sanatla ilgili değildir. Kamu alanında, iktidarla ve görünürlükle ilgilidir. Sahnede olmak, "Ben buradayım" demektir ve tarih boyunca bu cümle, kadın için çoğu zaman bir meydan okuma anlamına gelmiştir.

Oyunda Afife'nin sahneye her adımı bir direniş ânı olarak kurgulanıyor.

Işık onun üzerine düştüğünde sadece bir karakter değil, bir yasak parçalanmaktadır. Burada tiyatro estetik bir üretim olmaktan çıkar. Var olmak için bir eyleme dönüşür. Tam da bu yüzden "Afife", sanatın politik doğasını hatırlatıyor.

Demet Evgar: İç Çatışmanın Beden Dili

Bu dönüşümün merkezinde Demet Evgar'ın performansı yer alıyor. Evgar, Afife'yi oynamıyor,

Afife'nin içindeki kırılmayı, öfkeyi, korkuyu ve cesareti aynı anda var ediyor.

Sesinin titremesiyle direncin kararlılığını aynı bedende buluşturuyor. Bazen neredeyse fısıltıya dönüşen bir cümle, bazen göğsü yaran bir çığlık... Bu geçişler, Afife'nin ruhsal parçalanmışlığını seyircinin bedeninde hissettiriyor.

Evgar'ın yorumu, Afife'yi tek boyutlu bir kahramanlığa hapsetmez. Onu güçlü olduğu kadar kırılğan, cesur olduğu kadar yorgun gösteriyor. Böylece karakter, bir tarih kitabı figürü olmaktan çıkıp, yaşayan, nefes alan, hata yapan bir insana dönüşmüş. Seyirci de Evgar'la birlikte Afife oluyor. Afife gibi yorulup, onun gibi korkup birlikte yarıyor.

Cumhuriyet ve Geç Kalan Özgürlük

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte kadınların sahneye çıkma yasağı kalktı. Fakat bu tarihî dönüşüm, Afife'nin kişisel trajedisini geri döndürmedi. Yıllarca süren baskılar, ekonomik sıkıntılar ve sağlık sorunları onun hayatını derinden etkiledi. Afife, özgürlüğün sembolü hâline gelmişti ama özgürlüğün kendisini yaşayacak kadar uzun ömürlü olamadı.

Bu durum, oyunda ince bir ironi olarak hissediliyor. Tarih ilerler, yasak kalkar, sahne resmen açılır. Ama bedelini kim öder?

Toplumdaki dönüşümler genellikle sonuçları üzerinden anlatılır. Kazanımlar, reformlar ve ilerleme adımları öne çıkarılır. Oysa her ilerleme, görünmeyen bir sürecin içinden geçer. Birileri sınırları ilk kez zorlar, birileri o sınırları aşmaya çalışırken yalnızlaşır, yıpranır ve bedel öder. Afife sahneye çıktığında yalnızca bir rol üstlenmedi; dönemin ahlâkî ve idarî sınırlarına karşı durdu. Yıllar sonra

yasak kalktığında tarih bunu bir kazanım olarak kayda geçti. Ancak o kazanımın içinde Afife'nin yaşadığı baskı, korku ve tükeniş pek yer bulmadı. Cumhuriyet'in modernleşme hamlesi elbette kadınlar için yeni alanlar açmıştı ancak o ışığı ilk yakanın gözleri kamaştı. Afife'nin yaşamı, işte o trajik bedelin adıdır.

Biyografi Değil, Yaşayan Bir Hafıza

"Afife" de, geçmişte olup bitmiş bir hikâyeyi anlatmıyor. Geçmişin bugündeki yankısını kuruyor. Kadının sahnede olması meselesi, bugün başka biçimlerde sürüyor. Sansür, görünmez cam tavanlar, ekonomik eşitsizlikler, sosyal baskılar... Yasakların dili değişmiş olabilir ama kadın bedeninin ve sesinin denetlenmesi meselesi hâlâ günceldir.

Bu yüzden oyun, seyirciyi konfor alanında bırakmıyor. Alkışlanan yalnızca iyi bir performans değildir. Karşınızdaki tarihî bir sürekliliktir. Afife'nin yaşadıkları, bugün farklı biçimlerde karşımıza çıkıyorsa, o zaman bu hikâye bitmemiş demektir. Bu duygu sahneden dalga dalga yayılıyor.

Yanmak ve Aydınlatmak

Oyunun en çarpıcı cümlesi bir duyguya dönüşüyor:

"Var olmak için yanmak gerek."

Afife'nin yanışı, trajik bir tükeniş değildir yalnızca. Aynı zamanda bir aydınlatmadır. O sahneye çıktığında kendi hayatını yakar belki ama arkasından gelecek kadınlara da yol açar. Yanmak burada hem yok oluş hem de ışık üretmektir. Bu çift anlam, oyunun dramatik yapısında da hissediliyor. Coşku ile hüznün, alkış ile yalnızlık, ışık ile karanlık sürekli iç içe.

Sahne tasarımı ve rejinin bu karşıtlığı görsel olarak kurmasıyla, anlatının etkisi daha da güçlenmiş. Işık bazen sert ve çıplak bazen de gölgeyi büyüterek bu etki arttırılmış. Afife'nin yalnızlığı sahnenin genişliğine sığmıyor. Kalabalık içinde bile tek başına kalış, oyunun duygusal omurgasını oluşturuyor.

Türk Tiyatrosunda İz Bırakan Kadın

“Afife”, hem oyunculuk performanslarıyla hem rejisiyle hem de kurduğu tarihî-politik bağla Türk tiyatrosunda iz bırakacak eserlerden birisi olmuş. Çünkü sadece iyi anlatılmış bir hayat hikâyesi değil. Tiyatronun ne işe yaradığını yeniden hatırlatan bir eser. Tiyatro sadece eğlendirmez tabii. Rahatsız da eder, düşündürür ve sorgular da.

Oyundan çıktığımızda aklınızda replikler değil, bir his kalıyor. İçinizde devam eden bir tartışma... Afife'nin hikâyesi, seyircinin zihninde kapanmıyor, aksine genişliyor.

Sonunda şunu fark ediyorsunuz. Afife Jale'nin hikâyesi geçmişte kalmış bir trajedi değil, bugünle konuşan canlı bir hafızadır. O sahneye çıktığında yalnızca bir rolü oynamamış, bir kapıyı aralamış. O kapıdan geçen herkes, biraz onun ateşinden pay almış.

Ve belki de bu yüzden etkisi uzun sürecek bir eser.

Çünkü bazı hikâyeler anlatıldıkları anda bitmez.

Bazıları yanmaya devam eder.